

VIRGINIA POPOVIĆ¹ , R. URSULESCU - MILIČIĆ, I. JANJIĆ, SERBIA

Motto:

„Dumnezeu l-a creat în timp ce se odihnea și se gândea la frumusețea naturală.” (Jovan Jovanović Zmaj, 1860)

Cuvinte cheie: muntele Fruška Gora, mănăstiri, pelerinaj, arhitectură, pictură

Fruška Gora, simbolistica religioasă și etnică*

Rezumat

Fruška Gora, din punct de vedere geografic, este unul dintre cunoscuții munți din sud-estul Europei. Acest munte insular, situat în Câmpia Panonică, înconjurat de un fluviu și un râu, Dunărea și Sava, atrage atenția prin frumusețea lui. Secole de-a rândul, zona munților Fruška Gora a avut importanță mare pentru populațiile migratoare, care au trecut peste aceste teritorii. Aici se pot găsi și dovezi arheologice din cele mai vechi timpuri: Imperiul Roman și-a făcut o frontieră aici, pe malul drept al Dunării, în secolul I. Potrivit legendelor, mănăstirile de pe Fruška Gora au fost înființate de către regele sârb Ștefan Dragutin Nemanjić, iar astăzi, majoritatea acestor mănăstiri sunt considerate ctitorii ale familiei Branković. Deoarece pe Fruška Gora se găsesc 16 mănăstiri și un număr mare de călugări, zona a fost comparată cu Sfântul Munte Athos.

¹ Universitatea Novi Sad, Serbia

* Lucrarea este realizată în cadrul proiectului *Jezici i kulture u vremenu i prostoru*, nr. proiect 178002, finanțat de Ministerul de Educație și Știință din Serbia.

Key words: Fruška Gora Mountain, the monasteries, pilgrimage, architecture, picture

Fruška Gora, Religious and Ethnical Symbolism

Summary

Fruška Gora, on the historiographical level, it is one of the famous mountains in southeastern Europe. This insular mountain, situated in the Pannonian plain and on both sides surrounded by two great European rivers the Sava and Danube, attracts attention with its beauty. Over the centuries the area of Fruška Gora mountain has had great significance for all the people who migrated Pannonia. Trails of prehistoric people's existence of Fruška Gora could still be found here. Even the Roman empire made a border here on the right bank of the river Danube in the 1st century AD. Although, according to the legends, monasteries on Fruška Gora had been founded by the Serbian king Stephen Dragutin Nemanjić, most of today's monasteries are attached to Branković despotic family and their successors. Fruška Gora, with its 16 monasteries is rightfully put among the greatest Orthodox sacredness ever. According to the number of sacral objects and monkhood large in number, and is reasonably compared with the world's unique monk's republic – Holy Mount Athos.

Fruška Gora, simbolistica religioasă și etnică

Muntele Fruška Gora, din Voivodina (cel mai înalt vârf are 538 m), este unul dintre cele mai cunoscute în Europa de Răsărit, din punctul de vedere al sacrului; este așezat între râurile Sava și Dunăre și încă din cele mai vechi timpuri a fost important pentru toate popoarele migratoare din acest spațiu panonic. Rămășițele arheologice găsite aici sunt dovada că Imperiul Roman și-a fixat frontierele, pe colinele acestui munte, încă din secolul I e.n.. Peste teritoriul lui a trecut un șir lung de popoare: huni, goți, gepizi, avari, slavi, bulgari, turci etc. În vremea cuceririi Sremului de către avari (Voivodina este alcătuită din trei regiuni: Srem, Bačka, Banat), în secolul al VI-lea, popoarele slave au început să-și facă colonii la sud de Dunăre, iar sârbii sunt prima dată amintiți ca popor care a luat naștere în jurul Singhidunului (Belgrad), în anul 630. Regele franc Carol cel Mare a ocupat în secolul al IX -lea Fruška Gora și întreaga Câmpie Panonică. De aici provine și numele de Fruška Gora (lat. Franca (villa), (lat. Francus > rom. frânc), *gora* în limba slavilor de sud înseamnă „înălțime”, „munte” - Fruška Gora înseamnă „muntele frâncilor”, cu traducerea (calchiera) celui de-al doilea element. Omonimul trebuie pus în legătură cu războaiele purtate de Carol cel Mare în Europa Centrală. Numele antic era *Almus*, de origine iliră (Paliga 2003: 62). Importanța științifică remarcată de timpuriu prin descoperirea unor depozite de specii fosile, i-a îndemnat pe cercetători să afirme că această raritate din Câmpia Panoniei este o oglindă a trecutului geologic. Muntele Fruška Gora nu a atras doar atenția locuitorilor sârbi, care i-au dat denumirea de „nestemata Serbiei”, ci și pe cea a locuitorilor de pretutindeni, mai ales după înființarea parcului național ce-i poartă numele, în anul 1960.

Despre înființarea mănăstirilor ortodoxe sârbe, pe muntele Fruška Gora, se amintește în documentul care datează din anul 1455, în care despotul Đurađ Branković, adresându-se papei Kalist al III-lea, vorbește despre dreptul pe care l-a primit de la papa Nicola al V-lea, ca în partea austro-ungară de sud să ridice, „In regno Hungariae”, nouă mănăstiri. În documentele turcești din secolele XVI și XVII stă consemnat că ar fi existat 35 de mănăstiri pe Fruška Gora, iar până la cel de-al Doilea Război Mondial au mai rămas 17 mănăstiri, pentru ca în ultimii 20 de ani să se reconstruiască și să se adapteze toate cele existente, devenind unul dintre cele mai atractive lăcașe sfinte din Serbia. Mănăstirile de aici au fost zidite în stilul arhitectural specific Școlii Morave, iar primii ctitori ai lor au fost domni din Familia Branković, descendenți din familia domnească Nemanja. În secolul al XVIII-lea multe dintre mănăstirile de aici au fost rezidite în stilul baroc apusean, fiind construite clopotnițe înalte și iconostase baroce. Zidurile și icoanele mănăstirilor de pe Fruška Gora sunt pictate de un șir mare de artiști cunoscuți: Zaharia Orfelin, Iov Vasiljević, Stefan Tenecki, Teodor Crăciun, Uroš Predić etc. La fel ca arhitectura, picturile reprezintă un ghid prin stiluri artistice, de la cele bizantine la stilul baroc, iar altarele sunt înalte, cu un număr mare de icoane, grupate tematic.

Vom prezenta cele trei mănăstiri cu cele mai înalte clopotnițe de pe Fruška Gora: Beočin, Velika Remeta și Krušedol. Una dintre mănăstirile care au supraviețuit în timpul celui de al Doilea Război Mondial este Beočin, care datează din secolul al XVI-lea și se află alături de orașul sârbesc omonim. Beočin este una dintre cele 16 mănăstiri din Fruška Gora, din regiunea Syrmie. Numele orașului vine de la un cuvânt al dialectului sârbesc local, pronunțat „beli otac”, care înseamnă „fulg alb”, mai exact „locul ce aparține fulgului alb”. Cu toate că, din punct de vedere geografic, locul se află în Syrmia, Beočin aparține și este administrat de către Districtul Bačka de Sud. Biserica a fost

deteriorată pe vremea războaielor austro-turce între anii 1683-1695 și reînnoită de călugării stabiliți aici, veniți din mănăstirea Rača, de pe râul Drina și care au ridicat o biserică din lemn, după aprobarea lui Arsenije al III-lea Čarnojević.

Mănăstirea Beočin

Biserica existentă astăzi a fost zidită între anii 1732 și 1740, iar turnul clopotniței, cu portalul acestuia, așezat în dreptul fațadei de vest a bisericii, a fost terminat în anul 1762. Biserica actuală își are piatra de temelie pusă în anul 1732, fiind terminată în anul 1740; domul de piatră a fost așezat pe acoperiș în anul 1799. Chiliile călugărilor, construite între anii 1728 și 1771, sunt

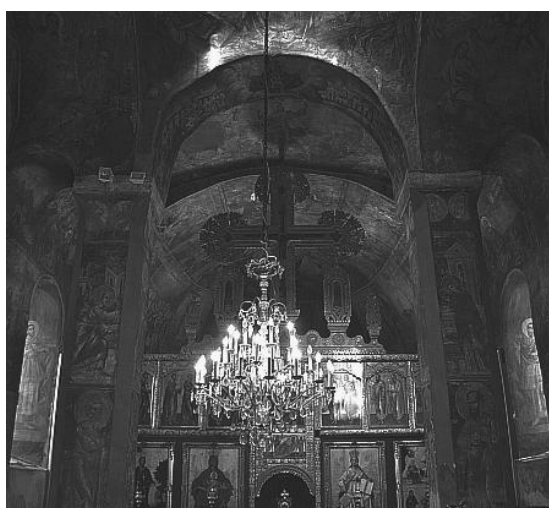
așezate de o parte și de alta a bisericii centrale. În mănăstirea Beočin se găsesc moaștele Sfântului duhovnic Varnav Nastić. Mănăstirea Beočin este închinată Înălțării la Cer a Mântuitorului. Iconostasul bisericii, deosebit de frumos lucrat în lemn și aur, aparține secolului al XVIII-lea (anii 1757-1768) și poartă semnătura artiștilor Janko Halkozović, Dimitrije Bačević și Teodor Dimitrijević. Tot ei sunt cei care au pictat în întregime biserica. Halkozović a pictat scena cu Adormirea Maicii Domnului; singura scenă ce se mai păstrează astăzi, din vechea pictură, este cea de pe peretele nordic al bisericii, lucrată de către Janko Halkozović, în anul 1782. Restaurarea bisericii a început în anul 1986. Simultan cu ridicarea actualei biserici, s-a ridicat și capela mănăstirii, care a fost dotată cu un frumos iconostas, în anul 1739. Capela actuală a mănăstirii a fost construită în anul 1905.

Spre deosebire de Beočin, mănăstirea Velika Remeta (cu biserica Sf. Dumitru) este o mănăstire mai mică, cu fresce mai noi. Aceasta are cea mai înaltă clopotniță din nordul Serbiei (38,6 metri), o capodoperă în stil baroc a pietrarilor germani. Conform legendei, mănăstirea Velika Remeta a fost înființată de regele Stefan Dragutin Nemanjić, la sfârșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea. Cu numele de Remeta apare din anul 1541, iar în 1562 primește numele de Velika Remeta. Pe vremea retragerii turcilor din Srem, în anul 1716, mănăstirea a luat foc, însă în curând a fost reconstruită. Călugării mănăstirii Rakovica din Belgrad au făcut cadou, în 1739, patru icoane sfinte ale iconografiilor ruși. Mănăstirea Velika Remeta este dedicată Sfântului Dumitru, ceea ce se poate vedea și pe fațada de sud a bisericii, unde se găsește icoana Sfântului Dumitru. Istoricii, pe baza acestor date, au concluzionat că în anul 1566 a fost pictat întregul interior al templului, din care s-au păstrat doar câteva fragmente mici, dar foarte importante pentru poporul sârb și pentru iconografia sârbească. Este interesant faptul că biserica a fost pictată și pe zidurile exterioare, ceea ce a fost foarte neobișnuit pentru acea vreme. Dintre aceste fresce exterioare este păstrată doar cea de deasupra ușii din nord, unde e pictată Sfânta Fecioară Maria cu Pruncul în brațe, pe care îl binecuvântează. Aici se pot vedea și arhanghelii Mihail (la stânga) și Gavril (la dreapta). În partea de sud este pictat Sf. Dumitru cu sabia și încă un sfânt necunoscut, care ține sulia.

Mănăstirea Velika Remeta

Mănăstirea Krušedol este una dintre ctitoriile ultimei familii domnești din regiunea Srem, și anume familia Branković. A fost zidită între anii 1509-1516, cu toate că biserica cea mare a mănăstirii, închinată Bunei Vestiri, a început a fi zidită încă din anul 1504. Aceasta a fost întemeiată de episcopul Maxim (Đorđe Branković) și de mama acestuia, Angelina Branković (fiica prințului ortodox al Albaniei, Skanderbeg), cu ajutorul domnitorului valah Neagoe Basarab, canonizat recent de Biserica Ortodoxă Română. Pe baza privilegiilor acordate de împăratul austriac Leopold I, în anul 1690, sârbilor li s-a acordat atât libertatea de religie, cât și dreptul de a-și alege arhiepiscop și autorități bisericești. În anul 1708, Mănăstirea Krušedol a devenit centrul nou-înființatei Mitropolii. O dată cu retragerea finală a turcilor din regiunea Srem, în anul 1716, la fel ca mănăstirea Velika Remeta, Mănăstirea Krušedol a fost grav avariată, biserica acesteia fiind incendiată. Lucrările de renovare a mănăstirii au început în anul 1721, acestea fiind terminate complet, abia după anul 1760.

Mănăstirea Krušedol

În anul 1726, în partea vestică a corpului de chilii, a fost zidită o clopotniță barocă, având cinci etaje. Între anii 1742-1750, biserica a fost supusă mai multor reparații, care nu i-au schimbat însă înfățișarea originală. Biserica Buna Vestire a fost zugrăvită cu fresce, în secolul al XVI-lea. Fațada vestică a bisericii păstrează, până astăzi, fragmente din scena cu Judecata de Apoi, zugrăvită în frescă, spre sfârșitul secolului al XVII-lea. Iconostasul, care mai întâi a fost sculptat în lemn, în anul 1653, păstrează o serie de 35 de icoane bizantine, zugrăvite în cadrul secolelor XVI-XIX, cea mai veche icoană fiind cea numită Deisis, care datează din jurul anului 1500. În naos, se află o raclă ce păstrează Moaștele unor sfinți din familia Branković, și anume: domnitorul Đorđe Branković (episcopul Maxim) și părinții lui, Angelina și Ștefan cel Orb. Întreaga familie, inclusiv Đurađ Branković și Stefan Lazarević, alături de doi patriarhi ai Bisericii Ortodoxe a Serbiei, își află mormintele în jurul acestei sfinte biserici ortodoxe. Cei mai de seamă sârbi înmormântați în biserica mănăstirii sunt patriarhul Arsenije al III-lea Čarnojević, episcopul Isaija Đaković, patriarhul Arsenije al IV-lea Jovanović Sakabenta, alături de doi membri din dinastia Obrenović, anume prințesa Ljubica și regele Milan. De-a lungul a mai multor secole, această mănăstire a constituit centrul spiritual ortodox al întregii regiuni. În anul 1990, mănăstirea a fost declarată Monument Cultural de Importanță Excepțională. Astăzi, comunitatea monahală din Mănăstirea Krušedol este însuflețită de o obște de maici².

Fruška Gora este un loc de pelerinaj, cu puternic conținut simbolico - religios și etnic: „Pentru socio-antropologia religiei, pelerinajul în varianta sa « ortodoxă » constituie deci, un subiect de studiu promițător, în care pot fi surprinse adaptările și transformările succesive, pe care practica religioasă le-a suferit de-a lungul timpului, sub presiunea schimbării sociale și a modernității” (Bănică 2011: 301). Aceste mănăstiri reprezintă simbolul istoric al rezistenței naționale a sârbilor, contra Imperiului Otoman, ele sunt păzitorii marilor comori naționale, reprezentate de arta religioasă și de arhitectură, de conservarea spiritului și de memoria colectivă a poporului.

² Danalache, Teodor (2011). <http://www.crestinortodox.ro/biserica-lume/manastirea-krusedol-124712.html>

Bibliografie

- Bănică, Mirel (2011).** „Practica pelerinajului în România contemporană (studiu de caz)” în Buletinul Științific – Fascicula Filologie, Baia Mare: Ed. Universității de Nord, 299-314.
- Danalache, Teodor (2011):
<http://www.crestinortodox.ro/biserica-lume/manastirea-krusedol-124712.html>
- Manojlović, A. (1937)** Srpski manastiri u Fruškoj gori. Sremski Karlovci.
- Matić, V. (1990) Arhitektura fruškogorskih manastira. u: Fruškogorski manastiri, Beograd: Galerija SANU, 66, 141-142
- Medaković, Dejan (2010).** Sveta Gora fruškogorska. Novi Sad: Prometej.
- Nikolovski, Mišo (2010).** U pohode Svetoj Gori fruškogorskoj. Novi Sad: Multidizajn.
- Paliga, Sorin (2003).** Influențe romane și preromane în limbile slave de sud. Ediția a II-a. București: Ediție electronică.